

KMP.571.9.2014.MKu

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Zakładzie Karnym w Krzywańcu
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 24-25 września 2013 r., do Zakładu Karnego w Krzywańcu (zwanego dalej Zakładem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem): dr n. med. Joanna Żuchowska – ekspert KMP (specjalista chorób wewnętrznych), Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji), Marcin Mazur, Przemysław Kazimirski oraz Marcin Kusy (prawnicy).

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

1. przeprowadzono rozmowę z mjr Danielem Janowskim - dyrektorem Zakładu;
2. dokonano oglądu pomieszczeń we wszystkich oddziałach mieszkalnych, w tym m.in: wybranych losowo cel mieszkalnych, świetlic, kuchenek, cel izolacyjnych, cel zabezpieczających, łaźni;
3. dokonano oglądu kantyny, sal widzeń, kaplicy, pomieszczeń biblioteki, pomieszczeń ambulatorium;

4. przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osadzonymi oraz pracownikami jednostki;
5. przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi, w szczególności z osobami niepełnosprawnymi fizycznie, osobami w podeszłym wieku, cudzoziemcami oraz z osobami, wobec których stosowane były środki przymusu bezpośredniego.

W trakcie wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza do pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali dyrektora Zakładu Karnego o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano m.in.: Zarządzenie Nr 33/II/2013 Dyrektora Zakładu Karnego w Krzywańcu z dnia 26 czerwca 2013r. w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego, Zarządzenie nr 60/II/2012 Dyrektora Zakładu Karnego w Krzywańcu z dnia 13 września 2013 r. w sprawie regulaminu funkcjonowania Domu Matki i Dziecka, wystąpienia pokontrolne Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Poznaniu z dnia 11.02.2013 r. z kontroli działalności penitencjarnej oraz z dnia 23.08.2013 r. z kontroli działalności służby kwatermistrzowskiej dotyczącej ponoszonych kosztów infrastrukturalnych, oświadczenie o stanie kontroli zarządczej dyrektora ZK w Krzywańcu za rok 2012, jadłospisy, cennik produktów dostępnych w kantynie oraz protokoły kontroli sanitarnej przeprowadzonej w dniach: 17.05.2012 r., 11.07.2012 r., 06.03.2013 r., 29.03.2013 r., 23.04.2013 r., 12.06.2013 r., 21.06.2013 r., 09.08.2013 r. i 20.09.2013 r.

2. Charakterystyka jednostki

W Zakładzie Karnym w Krzywańcu karę pozbawienia wolności mogą odbywać skazane kobiety oraz mężczyźni zakwalifikowani do wszystkich rodzajów i typów zakładów karnych (zamkniętego, półotwartego i otwartego). Ponadto wyodrębniony jest oddział dla tymczasowo aresztowanych kobiet, oddział terapeutyczny dla osadzonych mężczyzn uzależnionych od środków

odurzających i psychotropowych oraz oddział terapeutyczny dla skazanych kobiet uzależnionych od alkoholu. W ramach jednostki zorganizowany został Dom Matki i Dziecka, w którym za zgodą sądu rodzinnego mogą przebywać zarówno skazane jak i tymczasowo aresztowane matki wraz z dziećmi, nad którymi sprawują one stałą i bezpośrednią opiekę.

Pojemność Zakładu wynosi 887 miejsc, w tym 19 w Domu Matki i Dziecka. Według stanu na dzień 25 października 2013 r., w jednostce faktycznie przebywało 831 osadzonych, w tym: 819 skazanych (w tej liczbie 1 osoba przebywała na ucieczce z miejsca zatrudnienia i 1 czasowo w innej jednostce), 8 tymczasowo aresztowanych oraz 6 ukaranych. Osoby skazane odbywają karę w trzech systemach: zwykłym, terapeutycznym oraz programowego oddziaływania.

W ramach Zakładu funkcjonują 3 oddziały penitencjarne.

3. Personel

W zakładzie zatrudnionych jest 24 wychowawców oraz 7 psychologów¹. W tym 4 psychologów i 1 wychowawca stanowią bazę etatową działu terapeutycznego (pojemność – 66 miejsc), 3 wychowawców i 1 psycholog stanowią kadrę oddziału penitencjarnego nr 1 (pojemność – 253 miejsca), 4 wychowawców i 1 psycholog – oddziału penitencjarnego nr 2 (295 miejsc) oraz 3 wychowawców i 1 psycholog - oddziału penitencjarnego nr 3 (254 miejsc)².

Mimo dużej liczby zatrudnionych wychowawców (24), faktycznie bezpośrednio na oddziałach pracuje 11 osób. Z analizy powyższych informacji wynika, że średnia liczba osadzonych w działach penitencjarnych znajdujących się pod opieką wychowawcy to ok. 80, a psychologa ponad 250. W dziale terapeutycznym natomiast na 1 wychowawcę przypada 66 skazanych. Zdaniem wizytujących liczba psychologów oraz wychowawców w działach penitencjarnych jest niewystarczająca dla zapewnienia osadzonym właściwej pomocy psychologicznej oraz pracy wychowawczej. Zgodnie z uzasadnieniem Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. w sprawie tworzenia i

¹ Dane wg. statystyki ogólnej dotyczącej zatrudnienia.

² Dane pochodzą z ustaleń z kontroli oddziałów penitencjarnych z dnia 24.09.2013 r.

organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (dalej: Instrukcja) w celu osiągnięcia standardów pracy penitencjarnej, na jednego psychologa penitencjarnego powinno przypadać 200 osadzonych, zaś wychowawcę 40 skazanych lub 60 tymczasowo aresztowanych. Pracownicy KMP przypominają, że zgodnie ze stanowiskiem CPT - *w przypadku niewystarczającej liczby personelu może okazać się niezbędna praca w godzinach nadliczbowych, w celu utrzymania podstawowego poziomu bezpieczeństwa i systemu zaopatrzenia na terenie zakładu karnego. Taki stan rzeczy może łatwo doprowadzić do wysokiego poziomu stresu wśród personelu i jego przedwczesnego „wypalenia”, co może wzmocnić napięcie obecne w każdym zakładzie karnym*” (Fragment § 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]). Mając na względzie powyższe przedstawiciele KMP zalecają zwiększenie obsady psychologicznej w dziale penitencjarnym i wychowawczej w dziale terapeutycznym.

Wskazać ponadto należy, że zatrudnieni w jednostce psycholodzy nie mają zapewnionej superwizji. W związku z tym warto zauważyć, iż przy tego typu obciążającej psychicznie pracy zapewnienie superwizji wydaje się niezbędne jako czynnik z jednej strony zabezpieczający psychologów, z drugiej zaś znacznie zwiększający efektywność ich pracy.

Funkcjonariusze wizytowanej jednostki biorą udział w okresowych szkoleniach organizowanych przez Służbę Więzienną. W 2012 r. przeprowadzono szkolenia m.in. z zapobiegania samobójstwom, podkultury przestępczej, postępowań z osadzonymi wykazującymi skłonności do zachowań agresywnych, środków przymusu bezpośredniego, radzenia sobie ze stresem. Z kolei plan szkoleń na rok 2013 obejmuje: zasady wykonywania praktyk religijnych, tryb przyjmowania dzieci matek pozbawionych wolności do domów dla matki i dziecka w zakładzie karnym, formy i zasady udzielania osadzonym pomocy postpenitencjarnej, postępowania z osadzonymi po ukończeniu terapii.

Mając na uwadze specyfikę pracy z osobami pozbawionymi wolności, wartym rozważenia, w ocenie pracowników KMP, byłoby objęcie funkcjonariuszy pracujących w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi szkoleniami z zakresu komunikacji interpersonalnej oraz przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu, a

także praw osób pozbawionych wolności. W tym miejscu warto przywołać Standardy Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (patrz: Fragment Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3] dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego), które wskazują, że nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej. Wskazać w tym miejscu należy, że na konieczność objęcia funkcjonariuszy SW odpowiednimi szkoleniami wskazał również dyrektor wizytowanej jednostki, który w sprawozdaniu dotyczącym sposobu rozpatrzenia skarg, próśb i wniosków w sprawach dotyczących osadzonych w 2012 r., stwierdził „mimo wzrostu kadry od 2007 r. prawie o 150%, jest to w dalszym ciągu kadra mało wyszkolona, niedoświadczona w pracy ze skazanymi”.

W 2013 r. przeprowadzonych zostało 7 postępowań dyscyplinarnych wobec funkcjonariuszy, w związku z pełnieniem służby w jednostce (naruszenie art. 230 ust. 1 i 3 pkt 2 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej). W jednym przypadku postępowanie umorzono, w pozostałych wymierzono karę dyscyplinarną w postaci nagany.

Wizytujący odebrali jedną skargę na traktowanie przez funkcjonariuszy w Areszcie Śledczym w Opolu (jednostka, w której przebywała osadzona przed przetransportowaniem do ZK Krzywaniac), która została przekazana do prokuratury w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa.

4. Warunki bytowe

W Zakładzie znajduje się 12 oddziałów mieszkalnych oraz Dom Matki i Dziecka. Oddziały mieszkalne VII, VIII, IX, X i XI zorganizowane zostały w nowym budynku – pawilonie H. Pozostałe zaś (I, II, III, IV, V, VI, XII i Dom Matki i Dziecka) znajdują się w siedmiu pawilonach penitencjarnych i stanowią tzw. „starą część zakładu”.

Zdaniem wizytujących najcięższe warunki bytowe panują w tzw. „starej części” zakładu. Nie wszystkie cele mieszkalne posiadają trwale odgródzone kąćki sanitarne. Od reszty pomieszczenia odgródzone są one jedynie 2 metrową

obudową z płyty wiórowej, z wejściem osłoniętym zasłonką. **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, w przypadku braku możliwości zapewnienia w celi mieszkalnej pomieszczeń sanitarnych, które respektują prywatność, pojemność tej celi powinna zostać zmniejszona, tak aby pełniła funkcję celi jednoosobowej.** Zgodnie z linią orzeczniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (sprawa *Peers przeciwko Grecji*, skarga nr 28524/95) oraz mając na uwadze zalecenia CPT zaznaczyć należy, że korzystanie z otwartego kącika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, może zostać uznane za poniżające traktowanie. W związku z powyższym pracownicy KMP zalecają całkowite zabudowanie kącików sanitarnych w celach wieloosobowych, bądź zmniejszenie ich pojemności do cel jednoosobowych.

Wszystkie cele, które wyposażone zostały w kąciki sanitarne, są skanalizowane, doprowadzona jest do nich zimna i ciepła woda. Zgodnie z porządkiem wewnętrznym, ciepła woda w „starej części” zakładu dostępna jest całą dobę. Okna zapewniają dopływ światła naturalnego umożliwiający czytanie. W większości oddziałów są one nieszczelne (szczególnie w oddziałach VI i XII – w celi 11 oddziału XII okna uszczelnione były podpaskami oraz gazetami). Cele są zniszczone, wyglądają na zdewastowane. Ubytki farby, tynku oraz dziury widniały na ścianach i sufitach. Zaznaczyć należy, że zastany stan cel nie wynikał z zachowania osób w nich umieszczonych. Przeciwnie, w ramach skromnych możliwości osadzeni, w szczególności kobiety, starali się upiększyć swoje otoczenie np. zasłaniając obrazkami dziury w ścianach. Rzeczy osobiste większość osadzonych przechowuje w pudełkach, gdyż nie zapewniono im odpowiednich kontenerów, zaś, zgodnie z wyjaśnieniami rozmówców, obowiązuje zakaz posiadania dużej torby.

Stan zdecydowanej większości cel opisywanej części Zakładu nie respektuje jednej z Europejskich Reguł Więziennych stanowiącej, że *miejsce przeznaczone dla więźniów, a w szczególności wszystkie miejsca przeznaczone do spania, powinny zapewniać poszanowanie ludzkiej godności oraz, o tyle o ile to możliwe, prywatności, a także spełniać wymogi zdrowotno-higieniczne, z należytym*

uwzględnieniem warunków klimatycznych oraz, w szczególności, wymogi w zakresie powierzchni, ilości powietrza, oświetlenia, ogrzewania i wentylacji (reg.18.1).

Sprzęt kwaterunkowy w celach mieszkalnych w ocenie wizytujących był znacznie zużyty i zniszczony. Łóżka piętrowe koszarowe nie posiadały zabezpieczeń przed upadkiem oraz drabinek wiodących do górnego poziomu łóżka. **W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka korzystając z dostępnych, a nieprzystosowanych do tego mebli lub próbując na nie wskoczyć.** Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe. Również materace były znacznie wyeksploatowane. Większość cel wymaga odnowienia.

W oddziałach dla skazanych odbywających karę w warunkach zakładu półotwartego i otwartego wydzielone zostały kuchenki.

Najlepsze warunki w opisywanej części zakładu zostały zapewnione osadzonemu odbywającym karę pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym (O. XII).

Stan pomieszczeń w pawilonie H należy ocenić jako bardzo dobry. Wszystkie cele zostały wyposażone w nowy sprzęt kwaterunkowy, w tym w łóżka, spełniające aktualne normy bezpieczeństwa. W żadnej z wizytowanych cel nie stwierdzono braków w wyposażeniu w przedmioty służące do utrzymania higieny osobistej i czystości w celi (miski, lustro, szczotki, zmiotki, kosze na śmieci). W każdej celi wieloosobowej znajduje się wyodrębniony kącik sanitarny z zamkniętymi drzwiami. Kąciki są oświetlone oraz wentylowane. Cele jednoosobowe posiadają niezabudowane kąciki sanitarne, jednakże w każdej zamontowano zasłonę zapewniającą intymność osobom korzystającym. Wszystkie cele są skanalizowane, doprowadzona jest do nich ciepła i zimna woda. Ze względów oszczędnościowych dostęp do ciepłej wody jest ograniczany i określony został w porządku wewnętrznym. W pawilonie tym dostawy prądu w gniazdkach wtyczkowych wyłączane są w godzinach 24⁰⁰ – 5⁰⁰ oraz 10⁰⁰ – 13⁰⁰.

Bardzo dobre warunki bytowe zostały zapewnione w Domu Matki i Dziecka, który wyodrębniony został z całości Zakładu Karnego. Otoczony jest on terenem, na którym znajduje się plac zabaw dla dzieci oraz basen. Pomieszczenia oddziału są wyremontowane, kolorowe, zadbane, przypominające warunki domowe.

Na terenie Zakładu jest 19 łaźni. Nie wszystkie jednak zapewniają intymność osobom kąpiącym się. Te, w których stanowiska kąpielowe zostały oddzielone przegrodami znajdują się w oddziałach pawilonu H, w oddziale III - 2 kabiny oraz oddziale IV - 2 kabiny. Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo, iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpeli osadzonemu, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie należy przyjąć, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Wskazano w nim, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, również każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łaźniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko.

Nadto, wskazać w tym miejscu należy, że okna łaźni oddziału III nie zapewniają intymności osobom rozbierającym się, gdyż wgląd do pomieszczeń łaźni mają wszystkie osoby przebywające na zewnątrz budynku. W związku z tym, iż poszanowanie prawa do intymności ma istotne znaczenie dla dobrego samopoczucia każdego człowieka, Mechanizm zaleca wyklejenie szyby folią mleczną lub podjęcie innych działań, które zapewnią poczucie intymności. Nadto, wskazane byłoby zamontowanie pod prysznicami półek na środki higieniczne.

Poza oddziałem II oraz Domem Matki i Dziecka, w których kąpiel odbywa się bez ograniczeń, kąpiele odbywają się raz w tygodniu – w przypadku mężczyzn oraz 2 razy – w przypadku kobiet, co stanowi ograniczenie do minimum poziomu określonego w normach krajowych. Warto zatem podkreślić, że zgodnie z regułą 19.4 Europejskich Reguła Więziennych *każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic jeśli to możliwe codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny*. Warto także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że *prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości*. Trybunał często stwierdzał, że *czas na wzięcie prysznica zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji był ograniczony do 15 – 20 minut razy w tygodniu*. Był więc oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Sekcja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08]. **Pracownicy Mechanizmu także stoją na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, a walor ekonomiczny takiej częstotliwości podnoszony często przez władze jednostek penitencjarnych, ma charakter jedynie pozorny**. Więźniowie korzystający z dodatkowych, prowizorycznych kąpieli w celach mieszkalnych, zużywają więcej wody (oraz prądu niezbędnego do jej podgrzania), niż zużyliby podczas kąpieli w więziennej łaźni. Dlatego w ocenie wizytujących władze Zakładu powinny zwiększyć częstotliwość kąpieli dla osadzonych mężczyzn.

Osadzeni mogą używać wyrobów tytoniowych w celach dla osób palących oraz w wyznaczonych do tego miejscach. Wątpliwości w tym zakresie wzbudzają warunki pomieszczenia palarni w oddziale II, które zorganizowane zostało w piwnicy. Pomieszczenie to jest ponure, z odrapanymi ścianami, poniszczoną podłogą, zaś wentylację stanowią pootwierane okna.

W trakcie wizytacji nie stwierdzono przypadków zakwaterowania na powierzchni mniejszej niż 3 m² na jednego osadzonego. Od początku 2013 r. do dnia wizytacji wydano 468 decyzji dotyczących umieszczenia osadzonych w celi

mieszkalnej, której powierzchnia przypadającego na skazanego wynosi poniżej 3 m², nie mniej jednak niż 2 m². Zjawisko przeludnienia jest w szczególnym zainteresowaniu krajowych i międzynarodowych instytucji stojących na straży praw więźniów. Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom (CPT) wielokrotnie podnosił ten temat, wskazując, iż *konieczność umieszczenia w celach większej liczby osadzonych, niż liczba przyjęta przy projektowaniu powierzchni cel, niekorzystnie wpływa na wszelkie działania na terenie zakładu karnego; ogólna jakość życia w zakładzie karnym zmniejsza się wówczas, być może nawet znacznie. Ponadto poziom zagęszczenia w zakładzie karnym lub jego części może osiągnąć taki stopień, który sam w sobie jest niehumanitarny lub poniżający z fizycznego punktu widzenia* (Fragment § 46 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). CPT podkreśla także, że *przeludniony zakład karny oznacza stłoczone i niehigieniczne pomieszczenia; nieustanny brak prywatności (nawet w czasie wykonywania tak podstawowych czynności jak korzystanie z zaplecza sanitarnego); ograniczenie programów zajęciowych poza celami, z uwagi na brak wystarczającego personelu i środków; przeciążony system opieki zdrowotnej; zwiększone napięcie i wynikająca z niego przemoc między osadzonymi, a także osadzonymi i personelem* (Fragment § 13 Siódmego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (97) 10]). Interesując się przyczynami przeludnienia w jednostkach penitencjarnych CPT zauważa, że należy dokonać weryfikacji prawa oraz praktyki związanej ze stosowaniem tymczasowego aresztowania oraz dostępnego wachlarza środków nieizolacyjnych. Dokładnie takie podejście jest zalecane w rekomendacji Komitetu Ministrów Nr R(99) 22 o przeludnieniu w zakładach karnych i zmniejszeniu ich populacji. Komitet wyraził wówczas nadzieję, że zasady wyrażone w tej znaczącej rekomendacji zostaną rzeczywiście zastosowane przez Państwa Członkowskie (Fragment § 28 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16]).

Analiza szczegółowych jadłospisów przewidzianych w tygodniu, w którym trwała wizytacja pozwala stwierdzić, że wyżywienie oferowane osadzonym jest dość urozmaicone. Zastrzeżenie budzi jednak wysokość oszczędności w wydatkach na żywność w stosunku do przewidzianych ryczałtów, która w kilku przypadkach każdego rodzaju diety wynosiła od 11% do 20%. Zgodnie zaś z § 5

ust. 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie określenia wartości dziennej normy żywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 167, poz. 1633 ze zm.) dopuszcza się oszczędności stawek dziennych w wysokości do 10 %. Oszczędności w wysokości do 20% dopuszczalne są jedynie „w szczególnie uzasadnionych przypadkach, związanych z sezonowością występowania artykułów spożywczych na rynku”, za zgodą dyrektora (§ 5 ust. 4). Tymczasem z udostępnionych przedstawicielom KMP dokumentów wynika, iż zgoda na oszczędności do 20% w wysokości dziennych stawek norm żywieniowych wydawana jest przez dyrektora jednostki raz na kwartał lub raz na miesiąc. Zdaniem pracowników KMP, przyjęta w wizytowanej jednostce praktyka powoduje stosowanie oszczędności we wskazanym wymiarze jako reguły przez cały rok. Decyzja zaś o dopuszczalności oszczędności powinna być wydawana każdorazowo w szczególnie uzasadnionych przez funkcjonariusza nadzorującego żywienie przypadkach. Przesłanka zaistnienia „szczególnego” przypadku winna być wykazana.

Monitoringiem objęte są 2 cele w oddziale III (w tym jedna izba chorych) oraz 8 cel w pawilonie H (w tym 1 izba chorych oraz 6 cel przeznaczonych dla skazanych zakwalifikowanych do kategorii tzw. niebezpiecznych). W dniu 24.09.2013 r. w celach monitorowanych przebywało 6 osadzonych mężczyzn, z czego żaden z nich nie należał do więźniów tzw. „niebezpiecznych”. Przedstawiciele KMP zapoznali się z aktami osobowymi osób osadzonych w monitorowanych celach i nie wnoszą uwag do decyzji dyrektora jednostki wydanych w tym zakresie. Wątpliwości natomiast budzi praktyka nie wydawania przedmiotowych decyzji względem osób, którzy osadzeni zostali w monitorowanej celi w celu zapewnienia bezpieczeństwa osadzonemu, wobec którego wydano odpowiednią decyzję. Jak wynika z analizy akt, więźniowie ci osadzani są w monitorowanej celi za własną zgodą, na wniosek wychowawcy, bez wydania odpowiedniej decyzji w tym zakresie. W tym miejscu należy podkreślić, iż Rzecznik Praw Obywatelskich w swoim wystąpieniu generalnym do Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 2013 r. (RPO- 696493-II-702/12/JN) dotyczącym umieszczania

osadzonych w celach mieszkalnych wyposażonych w monitoring wizyjny, w sytuacji gdy nie należą oni do kategorii osadzonych, wobec których ustawodawca przewidział obowiązkową potrzebę monitoringu podkreśliła, że zgodnie z treścią art. 116 § 6 k.k.w. objęcie monitorowaniem zachowania skazanego wymaga wydania decyzji przez dyrektora zakładu karnego. Podlega ona kontroli sądowej w trybie art. 7 k.k.w., a także kontroli sędziego penitencjarnego w trybie art. 34 § 1 k.k.w. oraz kontroli Dyrektora Generalnego i dyrektora okręgowego Służby Więziennej w trybie art. 78 § 2 k.k.w. Aby ta kontrola była faktycznie możliwa, decyzja powinna być sporządzona na piśmie i zawierać informację o podstawie prawnej jej wydania, przesłankach, które zdecydowały o umieszczeniu w celi monitorowanej oraz pouczenie o przysługującym osadzonemu prawie do złożenia skargi do sądu penitencjarnego. W odpowiedzi z dnia 26 lipca 2013 r. (DWOiP-I-072-17/13/4) Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości wskazał, iż zastosowanie monitoringu na podstawie art. 116 § 5a k.k.w. powinno mieć formę pisemnej decyzji, doręczonej lub ogłoszonej skazanemu, któremu będzie służyła skarga w trybie art. 7 k.k.w. do właściwego sądu penitencjarnego. W związku z tym, w tym wypadku, powinno się skazanemu taką decyzję doręczyć lub ogłosić oraz pouczyć o terminie i sposobie zaskarżenia. **Podobne rozwiązanie, z uwagi na zagwarantowanie takich samych praw dla osadzonych, należy przyjąć także w stosunku do objętych w celi mieszkalnej monitoringiem na podstawie art.73a § 8 k.k.w.** W stosunku do tymczasowego aresztowanego powyższe rozwiązanie stosuje się na podstawie regulacji z art. 209 k.k.w. W związku z powyższym, przedstawiciele Mechanizmu zalecają wydawanie decyzji przez dyrektora Zakładu o umieszczeniu w celi monitorowanej wobec wszystkich osadzonych, którzy osadzani są w tego rodzaju celi.

Wizytujący dokonali oglądu obrazu z monitoringu zainstalowanego w opisywanych celach i nie stwierdzili nieprawidłowości w zapewnieniu intymności podczas wykonywania czynności fizjologicznych. Również obraz z łaźni przeznaczonej dla więźniów z kategorią „N” posiadał kwadraty maskujące strefy intymne.

W całym Zakładzie wydzielono 4 cele do wykonywania kary umieszczenia w celi izolacyjnej (3 w pawilonie H, 1 w „starej części”). Na dzień wizytacji wobec żadnego z osadzonych nie stosowano tego rodzaju kary.

Na terenie Zakładu znajduje się 16 placów spacerowych różnej wielkości, przeznaczonych dla osadzonych w zakładzie karnym typu otwartego, półotwartego i zamkniętego. Należy zauważyć, iż nie wszystkie pola wyposażono w ławki oraz częściowe zadaszenia chroniące przed deszczem, co przedstawiciele Mechanizmu zalecają uzupełnić.

W jednostce funkcjonuje kantyna, w której osadzeni mogą dokonywać zakupów na tzw. wypiskę. Analiza cennika artykułów dostępnych w kantynie nie nasuwa zastrzeżeń co do wysokości cen.

Osadzeni w pawilonie H, z którymi wizytujący przeprowadzili rozmowy, dobrze ocenili warunki bytowe. Jako uciążliwość wskazywali wyłączenia ciepłej wody oraz prądu. Odebrane uwagi dotyczyły również zamontowania blend w celach wychodzących na pole spacerowe, mimo iż pawilon oddzielony jest od placów spacerowych wysokim murem. W celach tych panuje zaduch spowodowany niemożnością pełnego wywietrzenia pomieszczenia. Jak wynika z uzyskanych od dyrektora w tym zakresie wyjaśnień, pawilon H w założeniu był przeznaczony na areszt śledczy, co spowodowało konieczność montażu blend. Zdaniem wizytujących, w związku ze zmianą przeznaczenia pawilonu mieszalnego, warto rozważyć wymontowanie blend z okien.

W „starej części” natomiast więźniowie często podkreślali, że warunki w celach są wyjątkowo dokuczliwe. Szczególnie podnoszono zarzut dotyczący braku pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych. Uwagi dotyczyły też złego stanu materacy, stanu czystości i zagrzybienia ścian w celach, stanu podłóg, wyeksploatowanego sprzętu kwaterunkowego. Dużo uwag dotyczyło nieszczelnych okien (co skutkowało niską temperaturą powietrza w celach) oraz obowiązującego w oddziale zakazu trzepania koców. Pojedyncze uwagi dotyczyły wyżywienia oraz zbyt małej powierzchni pól spacerowych.

5. Traktowanie

W 2012 r. osadzeni złożyli łącznie 334 skargi. Tematyka ich była zróżnicowana i najczęściej dotyczyła niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy SW (82 przypadki), warunków bytowych (50), decyzji komisji penitencjarnej (28), niewłaściwego leczenia (24), widzeń i rozmów telefonicznych (6) oraz zatrudnienia, przetransportowania, udzielenia przepustki, sposobu załatwienia prośby. Siedem skarg zostało uznanych za zasadne przez Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Poznaniu.

W 2013 r. wystąpił znaczny wzrost wpływu skarg - do dnia 24 września 2013.r łącznie wpłynęło 550 skarg, z czego 9 uznano za zasadne. Podnoszone w nich zarzuty najczęściej dotyczyły niewłaściwej opieki zdrowotnej, warunków bytowych, niewłaściwego traktowania, decyzji komisji penitencjarnej oraz karania dyscyplinarnego.

Zarówno osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy na osobności, jak i ci rozpytywani podczas wizytacji cel, oceniali na ogół dobrze sposób traktowania przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Wskazywali oni jednak, że niektórzy funkcjonariusze zwracają się do nich po nazwisku lub *na ty*. Ponadto przedstawiciele KMP odnotowali pojedyncze skargi dotyczące zwracania się przez funkcjonariuszy do osadzonych z użyciem wulgaryzmów. Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 kkw.

Na podstawie uzyskanych w trakcie rozmów informacji należy stwierdzić, iż istnieje napięta i nerwowa atmosfera w stosunkach pomiędzy funkcjonariuszami Służby Więziennej a osadzonymi w Oddziale II. Kobiety, z którymi przedstawiciele Mechanizmu przeprowadzili rozmowy, skarżyły się iż mimo odbywania kary w zakładzie typu otwartego, rygor jaki obowiązuje w oddziale jest surowszy od zakładu półotwartego. Przejawia się to choćby w konieczności każdorazowego

pobierania klucza do kuchenki u oddziałowej, podczas gdy w innych oddziałach (półotwartych) kuchenka zostaje otwarta do dyspozycji osadzonych cały czas. Ponadto kobiety wskazywały na częste kontrole osobiste, przeprowadzane nawet w przypadku powrotu z zatrudnienia na terenie zakładu. Jedna z rozmówczyń wskazywała na godzącą w godność kobiet praktykę przeprowadzania kontroli osobistej podczas menstruacji (rozmówczyni zatrudniona była na terenie jednostki). Zdaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji, opisane sytuacje mogą być przyczyną napiętych relacji między osadzonymi i funkcjonariuszami Służby Więziennej, co w rezultacie może prowadzić do niepotrzebnych konfliktów. Zachowania tego typu, w przypadku potwierdzenia ich występowania, powinny zostać jak najszybciej wyeliminowane. W tym miejscu konieczne jest przytoczenie stanowiska CPT, który w punkcie 45 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92)3] stwierdza, że nadmierne karanie oraz poniżające traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy służby więziennej uniemożliwia kształtowanie konstruktywnych relacji, zwiększając prawdopodobieństwo incydentów z użyciem przemocy i związanego z nimi niehumanitarnego traktowania. Komitet wskazuje również, iż „wolałby, aby środkiem kontroli i powstrzymywania towarzyszyła atmosfera porozumienia i opieki. Takie podejście może wręcz zwiększyć – wbrew obawom – bezpieczeństwo na terenie zakładu karnego”.

Zakład dysponuje 4 celami zabezpieczającymi, w skład których wchodzi pomieszczenie dźwiękochłonne (objęte monitoringiem rejestrującym obraz i dźwięk) oraz niemonitorowany przedsionek wyposażony w trwale mocowany stolik, taborek, umywalkę i miskę ustępową. Wskazać w tym miejscu należy, że w dniu wizytacji w jednej z nich brakowało środków higienicznych. Wizytujący zalecają więc ich uzupełnienie oraz zamontowanie kamery w przedsionku celi.

Przedstawiciel KMP zapoznał się z nagraniami z 2 przypadków zastosowania środków przymusu bezpośredniego w jednostce oraz prowadzoną, w związku z ich zastosowaniem, dokumentacją. W każdym przypadku dyrektor Zakładu dokonał analizy ich zastosowania wyszczególniając szereg nieprawidłowości w ich stosowaniu. W przypadku z dnia (dane usunięto), w którym wobec osadzonego (dane usunięto) została użyta siła fizyczna w postaci technik

obezwładnienia i transportowych, cela zabezpieczająca oraz pas obezwładniający dyrektor stwierdził m.in. następujące nieprawidłowości: brak reakcji ze strony wychowawcy w momencie napaści na oddziałowego, zbyt dużą liczbą funkcjonariuszy SW podczas stosowania środków, brak nagrań z przedsiönka oraz niedokładne nagranie obrazu z kamery przenośnej. Wątpliwości przedstawiciel Mechanizmu wzbudza dodatkowo zapis w notatce służbowej z zastosowania środka stwierdzający „osadzony podczas stosowania powyższych środków był agresywny, nie stosował się do poleceń”. Tymczasem, analiza nagrań z monitoringu wykazała, że osadzony podczas stosowania środków, szczególnie w przypadku, doprowadzenia do celi zabezpieczającej był spokojny i wykonywał wszystkie wydane mu polecenia. Przedstawiciele Mechanizmu nie kwestionują przyczyny zastosowania środków, a jedynie zapis znajdujący się w wymienionym dokumencie. Nadto wskazać należy, iż z notatki nie wynika czas zakończenia stosowania omawianych środków. W drugim analizowanym przypadku zastosowania środków przymusu bezpośredniego w dniu (dane usunięto) wobec osadzonego (dane usunięto) dyrektor stwierdził szereg nieprawidłowości z zakresu ochronnego (np. brak wyposażenia funkcjonariuszy SW w środki ochrony osobistej, brak ubezpieczania funkcjonariuszy SW, kolejność wejść do celi zabezpieczającej). W związku z nieprawidłowościami popełnianymi podczas stosowania środków przymusu bezpośredniego zostało przeprowadzone ogólnozakładowe szkolenie dla wszystkich funkcjonariuszy SW z zakresu stosowania środków i tematów z nim związanych oraz dokonano widoczności z kamer rejestrujących we wszystkich celach zabezpieczających. Przedstawiciele Mechanizmu pozytywnie oceniają szczegółowe analizowanie środków przymusu przez dyrektora oraz działania podjęte w związku ze stwierdzanymi nieprawidłowościami. Podkreślenia wymaga również kulturalne i spokojne odnoszenie się do osadzonych przez funkcjonariuszy biorących udział w analizowanych interwencjach. Jednakże wizytujący zalecają dbałość w wypełnianiu notatek z zastosowania środków poprzez opisywanie faktycznego zachowania osadzonego oraz każdorazowe podawanie czasu zaprzestania stosowania środków.

6. Dyscyplinowanie

Z udostępnionych przedstawicielom KMP danych wynika, iż w okresie od 01.01.2012 r. do 23.09.2013 r. łącznie wymierzono w jednostce 958 kar dyscyplinarnych. W większości przypadków wymierzano karę nagany (564 przypadków) oraz pozbawienia możliwości otrzymania paczki żywnościowej przez okres 3 miesięcy (100 przypadków), a także pozbawienie korzystania z udziału w niektórych zajęciach kulturalno – oświatowych lub sportowych, z wyjątkiem korzystania z książek i prasy, na okres 3 miesięcy (60). W wymienionym okresie karę umieszczenia w celi izolacyjnej na okres do 28 dni wymierzono 27 razy. W tym samym okresie osadzonym udzielono 6793 nagród i ulg, w tym najczęściej były to pochwały (2731 przypadków), zezwolenie na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej (1418 przypadków) oraz zezwolenie na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub godną zaufania, na okres nie przekraczający jednorazowo 30 godzin (508 przypadków).

Wizytujący nie odebrali uwag ze strony osadzonych dotyczących analizowanego obszaru.

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest Porządek wewnętrzny w Zakładzie Karnym w Krzywańcu wraz z załącznikami - Zarządzenie Nr 33/II/2013 Dyrektora Zakładu Karnego w Krzywańcu z dnia 26 czerwca 2013 r. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji przepisy zawarte w powyższym akcie sformułowane są jasno oraz zredagowane w przejrzysty sposób. W czasie wizytacji kopie porządku wewnętrznego dostępne były dla osadzonych w celach mieszkalnych. W bibliotece znajdowały się natomiast aktualne akty, które uzyskane zostały od Stowarzyszenia Wspierania Aktywności Obywatelskiej „*Civis sum*”. W kąciku prawnym biblioteki znajdowały się ponadto Europejskie Reguły Więzienne, Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego, okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania wraz z Protokołem fakultatywnym. Dostęp do kodeksu karnego wykonawczego oraz regulaminów organizacyjno-porządkowych możliwy jest

również u wychowawców. Warto byłoby uzupełnić zbiory biblioteki o „Informatory dla cudzoziemców”, które dostępne są również na stronie internetowej Służby Więziennej (<http://www.sw.gov.pl/pl/rzecznik-prasowy/informator-dla-cudzoziemcow/>) oraz o tłumaczenia regulaminów organizacyjno-porządkowych na języki obce.

W tym miejscu wskazać należy, że w każdej celi przejściowej, oprócz Porządku wewnętrznego, kodeksu karnego wykonawczego oraz regulaminów organizacyjno - porządkowych, znajdował się egzemplarz publikacji o przemoc domowej oraz informacja o systemie dozoru elektronicznego, co przedstawiciele Mechanizmu oceniają bardzo dobrze.

Nie we wszystkich oddziałach mieszkalnych wywieszono zostały adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka, co wizytujący zalecają uzupełnić.

Jak wynika z uzyskanych informacji, dostęp do rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego oraz ETPCz i ich skutków możliwy jest jedynie na prośbę osadzonego skierowaną do wychowawcy, który wyszukuje potrzebne wyroki w Internecie. Tymczasem, potrzeba upowszechniania wśród osadzonych prawnych skutków m.in. orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, została zauważona przez sam Trybunał Konstytucyjny. W wyniku podjętej przez Rzecznika Praw Obywatelskich korespondencji w tej sprawie, Szef Biura Trybunału Konstytucyjnego poinformował, iż powyższa kwestia jest przedmiotem coraz liczniejszej korespondencji od osób osadzonych w zakładach karnych lub przebywających w aresztach śledczych. W związku z powyższym Trybunał Konstytucyjny podjął starania aby – w przypadku rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego dotyczącego osób pozbawionych wolności lub tymczasowo aresztowanych – przygotować stosowną informację o danym wyroku i jego (prawnych oraz praktycznych) skutkach, a następnie przekazywać zainteresowanym we współpracy z odpowiednimi organami Służby Więziennej. Należy zaznaczyć, że Szefem Biura Trybunału Konstytucyjnego, iż powyższa działalność edukacyjna powinna stanowić jeden z podstawowych elementów pracy penitencjarnej, służącej

m.in. kształtowaniu świadomości oraz zapewnianiu skazanym i osadzonym dostępu do elementarnej informacji w zakresie ich sytuacji prawnej. Żadne względy nie powinny ograniczać przedsięwzięć na rzecz popularyzacji prawa oraz edukacji obywatelskiej w sprawach publicznych. W ocenie przedstawicieli KMP, informowanie o orzecznictwie wskazanych wyżej Trybunałów, mogłoby odbywać się za pomocą audycji emitowanej w radiowęźle.

Wątpliwości wizytujących wzbudził sposób informowania osadzonych o wynikach rozpatrzenia składanych przez nich próśb i wniosków. Jak wynika z zebranych od osadzonych oraz pracowników jednostki informacji, o sposobie załatwienia prośby skazany informowany jest ustnie przez wychowawcę lub innego funkcjonariusza SW. Tymczasem, zgodnie z zasadą wynikającą z § 9 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków skarg i próśb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2013 r., poz. 674), organ właściwy do załatwienia wniosku, skargi lub prośby, jest zobowiązany pisemnie zawiadomić zainteresowanego o sposobie ich załatwienia. Wyjątek od zasady pisemności stanowi sytuacja, kiedy prośby i wnioski składane są osobiście w swojej sprawie przez osobę osadzoną w zakładzie karnym lub areszcie śledczym i są załatwiane bezpośrednio po zgłoszeniu (§9 ust 2 ww. rozporządzenia). Pogląd ten podzielił CZSW, w piśmie BPR(s)-0510/1445/3/11, skierowanym do Rzecznika Praw Obywatelskich. W związku z powyższym przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają stosowanie wskazanych przepisów prawa w zakresie informowania osadzonych o sposobie rozpatrzenia ich próśb, wniosków i skarg.

8. Prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym

Osadzeni mogą korzystać z samoinkasujących aparatów telefonicznych we wszystkie dni tygodnia w godzinach od 6.45 do 17.45. Czas trwania rozmowy nie może przekroczyć 10 minut w zakładzie karnym typu otwartego i półotwartego, zaś w zakładzie typu zamkniętego 5 minut z wyjątkiem skazanych młodocianych, którym zezwala się na rozmowę do 10 minut. Łącznie do

dyspozycji osadzonych zamontowano 17 aparatów samoinkasujących, z czego 15 obsługiwana jest przez firmę Dialtech, zaś 2 przez TPSA.

Skazani, podczas rozmów indywidualnych, skarżyli się na zmianę operatora telefonicznego z TPSA na Dialtech. Analiza cennika usług, dokonana przez przedstawicieli Mechanizmu, wykazała, że oferta firmy jest konkurencyjna na rynku, zaś dostęp do kart telefonicznych usługodawcy zagwarantowany jest w kantynie jednostki oraz w miejscach wskazanych na stronie internetowej operatora.

Nadto, tymczasowo aresztowani wskazywali na brak możliwości kontaktu telefonicznego z adwokatem. Przedstawiciele KMP wielokrotnie informowali o potrzebie uchylenia całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane ze swoim obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz umożliwieniu wykonywania takich rozmów z poszanowaniem tajemnicy i bez ograniczeń częstotliwości kontaktów. Zgodnie z art. 215 § 1 k.k.w. tymczasowo aresztowany ma prawo do porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie. Wbrew dosłownemu brzmieniu art. 215 k.k.w., przepis ten przyznaje tymczasowo aresztowanemu prawo kontaktowania się z wymienionymi osobami również telefonicznie bądź przy wykorzystaniu innych dostępnych mu technicznych środków przekazywania informacji. Wyjaśnić należy, że korespondencją, w rozumieniu art. 8 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r., są różne sposoby komunikowania się, w tym także rozmowa telefoniczna. Zakaz korzystania z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, wynikający z treści art. 217c k.k.w. nie ma zatem zastosowania do kontaktów aresztowanego z osobami, o których mowa w treści art. 215 § 1 k.k.w. Przedstawione stanowisko zostało podzielone przez Ministra Sprawiedliwości (pismo do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 28 czerwca 2010 r.) oraz Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości, według której organy procesowe oraz organy służby więziennej nie mają uprawnienia do wprowadzania ograniczeń w tym zakresie. Warto dodać, że również CPT podczas

czwartej okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował stan prawny w zakresie całkowitego zakazu prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane. Ponadto, całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w *Europejskich Regulach Więziennych*.

Reprezentanci Mechanizmu przy okazji zwracają również uwagę na prawo osób tymczasowo aresztowanych, po osadzeniu w areszcie śledczym do niezwłocznego poinformowania osób bliskich o miejscu ich pobytu – art. 211 § 2 K.k.w. *Kodeks nie określa formy, w jakiej tymczasowo aresztowany może zrealizować to prawo, ale skoro ma ono być zrealizowane bezzwłocznie, osadzony może wybrać najszybszy sposób komunikacji, a administracja Zakładu ma obowiązek mu to umożliwić, nawet na własny koszt. W grę wchodzi przede wszystkim powiadomienie telefoniczne lub depeszą* (S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2010 r.).

Z uzyskanych od administracji jednostki informacji wynika, że widzenia skazanych odbywają się w czwartki, piątki, niedziele oraz w dni ustawowo wolne od pracy i święta. Jednakże te ostatnie nie zostały wpisane w zasady udzielania widzeń w Zakładzie określone w Porządku wewnętrznym. Zdaniem wizytujących prawo do realizacji widzeń w święta i dni ustawowo wolne od pracy powinno zostać wprost uregulowane w wymienionym dokumencie.

Jednostka dysponuje 1 salą do widzeń dozorowych (24 oddzielne stoliki umożliwiające bezpośredni kontakt), w której zorganizowany został kącik dla dzieci oraz wyznaczono miejsce do przewijania niemowląt. Ponadto zakład posiada pięć stanowisk do widzeń uniemożliwiających bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą oraz niemonitorowane pomieszczenie do odbywania widzeń w osobnym pomieszczeniu bez dozoru funkcjonariusza. Wskazać również należy, iż w Domu Matki i Dziecka znajduje się pokój zbaw do widzeń z ojcami i członkami najbliższej rodziny.

Zakład prenumeruje prasę (Gazeta Lubuska, Gazeta Wyborcza, Tele Świat), które za pośrednictwem wychowawców są udostępniane osadzonym. Nadto,

skazani mają możliwość indywidualnej prenumeraty prasy, jak również jej zakupu w kantynie.

9. Prawo do ochrony zdrowia

Na terenie zakładu znajdują się dwa ambulatoria (pawilon III i H) oraz gabinet lekarski dla dzieci (Dom Matki i Dziecka). W ambulatorium mieszczącym się w pawilonie III wydzielony został gabinet zabiegowy połączony z gabinetem lekarskim, gabinet ginekologiczny, gabinet stomatologiczny, a także izba chorych oraz izolatka. W tych ostatnich, w dniu wizytacji, nie przebywały osoby osadzone. W ramach ambulatorium pawilonu H zorganizowano 2 gabinety lekarskie, gabinet zabiegowy, gabinet stomatologiczny, a także dwie trzyosobowe izby chorych. Niemniej jednak, nie były one wykorzystywane zgodnie z przeznaczeniem. W dniu wizytacji zakwaterowane były w niej osoby zdrowe, które w przypadku potrzeby odizolowania osoby chorej, zostałyby wysiedlone do innej celi. Zdaniem wizytujących, skoro izby istnieją, wskazane jest by pełnienie przez nie funkcji medycznych miało charakter permanentny. Przymusowe wysiedlanie osadzonych z izb chorych w razie stwierdzenia potrzeby izolacji osadzonego chorego zakaźnie należy ocenić niekorzystanie nie tylko z punktu widzenia wysiedlanych, lecz także z perspektywy ochrony zdrowia ogółu populacji, skoro chorego nie można odizolować natychmiast, lecz trzeba czekać na zwolnienie pomieszczenia. Zwrócić należy uwagę, że zasiedlanie izb chorych nie stanowi istotnego ułatwienia w rozwiązywaniu problemu przeludnienia, gdyż ich łączna pojemność wynosi 6 miejsc, co w skali jednostki jest wielkością znikomą. Ekspert Krajowego Mechanizmu Prewencji nie miał zastrzeżeń do wyposażenia izb chorych oraz izolatki.

W Domu Matki i Dziecka znajduje się gabinet lekarski przystosowany do potrzeb małych dzieci (stół do badania, zabawki)

W zakładzie znajduje się jedna dwuosobowa cela dla osób z niepełnosprawnością. Do potrzeb osoby poruszającej się na wózku dostosowano również kącik sanitarny celi: natrysk bez progu z zamontowanymi uchwytami i krzeselkiem, przy sedesie zaś zainstalowano podnoszone poręcze.

Opiekę zdrowotną nad osadzonymi w Zakładzie Karnym w Krzywańcu sprawuje 8 lekarzy. Funkcję lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej (dalej: POZ) pełnią: kierownik ambulatorium (lekarz medycyny sądowej, zatrudniony na 0,5 etatu), lekarz specjalizujący się w medycynie ratunkowej (0,5 etatu), lekarz bez specjalizacji (0,25 etatu). Ponadto zatrudnieni są: pediatra (0,75 etatu), psychiatra (0,25 etatu), ginekolog (0,25 etatu), dwóch stomatologów (po 0,5 etatu) oraz 10 pielęgniarek. Analiza grafiku pracy lekarzy budzi zastrzeżenia wizujących. Wszyscy lekarze zatrudnieni w niepełnym wymiarze godzin przyjmują 1 lub 2 razy w tygodniu po kilka godzin: kierownik - 8 godzin tygodniowo (jak wynika z uzyskanych informacji, resztę czasu pracy przeznaczona jest na wypisywanie zaświadczeń, opinii, stawiennictwo w sądzie), lekarz POZ – 6 godzin w tygodniu, pediatra – 8 godzin w tygodniu, stomatolodzy – 4 godziny w tygodniu. Nadto, przyjęcia pacjentów (poza stomatologicznymi) odbywają się w godzinach popołudniowych - do godz. 18, o której to godzinie przeprowadzany jest apel wieczorny, a pielęgniarki winny skończyć pracę. Analiza porównawcza dokumentacji oraz grafiku lekarzy wykazała, iż każdorazowo przyjmowanych jest od 20 do 40 pacjentów, czyli średnio ok. 10 na godzinę. Zdaniem eksperta KMP przeprowadzenie choćby krótkiego wywiadu, badania, wydania zleceń, we wskazanym czasie jest trudne do realizacji i przekłada się na sposób leczenia pacjenta oraz prowadzenie dokumentacji.

Praca lekarzy POZ wspomagana jest przez lekarza pediatrę i ginekologa, przyjmujących jako lekarze ogólni. Praktyka ta budzi wątpliwości eksperta KMP. Nie kwestionując wiedzy i doświadczenia w swojej specjalizacji, wątpliwe jest posiadanie przez nich biegłej wiedzy w dziedzinie chorób wewnętrznych.

Lekarze nie mają pod opieką określonych pacjentów oddziałów zakładu i przyjmują tam, gdzie czas oczekiwania jest najdłuższy (średnio 3-5 tygodni). Rozwiązanie to powoduje, że lekarze nie mają możliwości poznania schorzeń pacjentów oraz reakcji na zastosowane leki.

Analiza książeczek zdrowia osadzonych również wykazała wiele nieprawidłowości wynikających ze złej organizacji pracy lekarzy w jednostce.

Pacjenci mimo długotrwałych schorzeń nie byli poddani jakimkolwiek badaniom koniecznym lub pomocnym w rozpoznaniu choroby czy leczeniu:

- W książeczce osadzonej (dane usunięto), przebywającej w jednostce od marca 2013 r. wyrażona była zgoda na przeprowadzenie badania na obecność HIV/HVC, które to dnia wizytacji nie zostały zrealizowane.

- Analiza książeczki osadzonej (dane usunięto) przebywającej w jednostkach penitencjarnych od 2007 r. wykazała, że jest ona leczona z powodu nadciśnienia trudnego do uregulowania (zapis wartości ciśnień). Jednakże jej dokumentacja nie zawierała żadnych wyników badań laboratoryjnych, badania EKG oraz badania dna oka.

- Z książeczki osadzonej (dane usunięto) wynika, że jest ona po złamaniu dwóch kręgów kręgosłupa i prawdopodobnie wieloodłamowym złamaniu kończyny dolnej (pismo niewyraźne). Na zgłoszoną lekarzowi osteoporozę zlecone zostało wapno oraz leki przeciwbólowe. W dokumentacji nie zlecono badań potwierdzających lub wykluczających schorzenie oraz specjalistycznego badania przeciw osteoporozie.

Oprócz wyżej wymienionych nieprawidłowości wątpliwości wizytujących wzbudza podpisywanie przez osadzonych posiadających zleconą dietę oświadczeń o przeciwwskazaniach do zakupów niektórych produktów oraz papierosów, które dołączane są do książeczki zdrowia. Zgodnie z zapisem oświadczenia, niezastosowanie się do zaleceń lekarskich może powodować jakieś skutki. Wizytującym nie udało się ustalić jakimi skutkami grozi nieprzestrzeganie zaleceń, w związku z tym przedstawiciele Mechanizmu zwracają się do dyrekcji o wyjaśnienie wskazanej wątpliwości. W tym miejscu wskazać należy, iż artykuł 113a kkw w §1 stanowi, iż skazany ma prawo dokonywać zakupu artykułów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie karnym, natomiast w odniesieniu do otrzymywanych paczek w §5 wprowadza jedynie ograniczenie, że w paczkach nie mogą być dostarczane artykuły, których sprawdzenie jest niemożliwe bez naruszenia ich substancji, artykuły w opakowaniach utrudniających kontrolę ich zawartości, a także środków łączności oraz przedmiotów zagrażających porządkowi i bezpieczeństwu zakładu. Z kolei wspomniane uprzednio

rozporządzenia w sprawie norm żywienia w Załączniku Nr 1 zawiera wykaz produktów zabronionych jedynie przy sporządzaniu diet lekkostrawnej i cukrzycowej. Żaden z przepisów nie zezwala zatem na wprowadzanie ograniczeń w zakupie lub otrzymywaniu określonych produktów ze względu na przyznaną dietę.

Badania lekarskie skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu zamkniętego odbywają się w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Wskazana praktyka, mimo iż zgodna z art. 115 § 7 kkw, w ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich jest niezgodna z art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Standardy międzynarodowe także zawierają zalecenie, aby poufność badań lekarskich przeprowadzanych w zakładzie karnym była zagwarantowana i respektowana na takich samych zasadach jak w powszechnym systemie opieki zdrowotnej (art. 13 Rekomendacji Nr R (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącej etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu), a zatem uwzględniała brzmienie art. 22 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2012 r. poz. 159, ze zm.).

Zdaniem przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, rozumiejących trudności administracji jednostki w zatrudnieniu lekarzy, zastana podczas wizytacji sytuacja w służbie zdrowia powinna zostać jak najszybciej zmieniona. Nie do zaakceptowania zdaniem wizytujących jest czas pracy lekarzy, wynikające z niego długie terminy wizyt lekarskich oraz wszelkie opisane powyżej konsekwencje zastanego stanu.

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe i sportowe

W Zakładzie znajduje się 13 świetlic oddziałowych. Wszystkie świetlice wyposażono w podobny sposób: meble, telewizory, gry świetlicowe.

W budynku K-O znajduje się biblioteka główna, natomiast punkty biblioteczne rozlokowane są w każdym oddziale mieszkalnym „starej części” zakładu oraz jeden w pawilonie H. Punkty biblioteczne działają na zasadzie wolnego dostępu do półek, jedynie w pawilonie H książki dostarczane są

osadzonym bezpośrednio do celi. Łącznie biblioteka liczy ponad 16 tysięcy woluminów.

W Zakładzie funkcjonują dwa radiowęzły, które emitują programy radiowe oraz blok audycji własnych o zróżnicowanej tematyce, w tym konkursy, pogadanki tematyczne oraz cykliczne audycje np. audycja służby zdrowia, „nasze dzieci”, „uzależnienia”, audycje społeczno – prawne. Dodatkowo, w radiowęźle pawilonu H funkcjonuje Kanał Informacyjny Radiowęzła, działający na zasadzie telegazety. Kanał ten dostępny jest w odbiornikach telewizyjnych znajdujących się w celach mieszkalnych i świetlicach oddziałowych. Podczas oglądu przedstawiciele Mechanizmu zwrócili uwagę, iż w całym oddziale I nie został zamontowany radiowęzeł. W związku z powyższym wizytujący zalecają zainstalowanie radiowęzła w wymienionym oddziale, aby wszyscy osadzeni wizytowanego zakładu karnego mieli równy dostęp do tej formy oddziaływań penitencjarnych.

Osadzeni redagują gazetkę więzienną, wydawaną w formie dwumiesięcznika „Echa Lasu”. Pełni ona nie tylko funkcję informacyjną wśród osadzonych, ale uczy także osadzonych zaangażowanych w jej redakcję (10-12 osób) precyzyjnej i zwięzłej wypowiedzi.

W Zakładzie działa również grupa teatralna „Teatr za kratą”, która zrzesza 8-12 skazanych kobiet oraz zespół muzyczny „Sektor H”.

Do najciekawszych form zajęć kulturalno oświatowych skazani zaliczyli wyjścia poza teren jednostki. Z informacji uzyskanych w tym zakresie od administracji wynika, iż w 2013 r. zorganizowano m.in. wyjazd do schroniska dla zwierząt, wyjście do wsi Krzywa z okazji przywitania wiosny oraz wyjście skazanych kobiet do kościoła w Nowogrodzie Bobrzańskim.

W celu podtrzymania więzi skazanych z osobami bliskimi zorganizowano w 2013 roku spotkanie wielkanocne skazanych mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu zamkniętego z bliskimi oraz spotkanie z okazji Dnia Matki i Dziecka. Praktykę tę przedstawiciele Mechanizmu oceniają jako bardzo dobrą.

Skazanym zapewnia się również aktywność sportową. Zajęcia w tym zakresie prowadzone są w sali sportowej, w pomieszczeniu rekreacyjno –

sportowym pawilonu H, placach spacerowych wyposażonych w boiska do piłki siatkowej oraz boisku sportowym znajdującym się na pawilonie H. W zajęciach sportowych mogą brać udział wyłącznie osadzeni posiadający zgodę lekarza.

W ramach oddziaływań penitencjarnych prowadzonych jest dużo programów readaptacji społecznej, w których w 2012 r. udział wzięło łącznie 552 osadzonych. Programy te swoim zakresem obejmują: przeciwdziałanie przemocy i agresji, przeciwdziałanie uzależnieniom, przeciwdziałanie pokryminalnym postawom, aktywizację zawodową, ekologię kształtowanie umiejętności społecznych, poznawczych oraz integrację rodzin.

Podkreślenia wymaga również duża liczba podmiotów (13), które na podstawie porozumienia z Zakładem, prowadzą działalność zarówno wśród, jak i z osadzonymi. Szczęólnego podkreślenia wymaga świadczenie bezpłatnych porad prawnych osobom pozbawionym wolności przez Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Obywatelskiej „*Civis-Sum*”.

Wizytujący bardzo pozytywnie oceniają ofertę oddziaływań kulturalno – oświatowych zapewnionych w wizytowanym Zakładzie oraz zaangażowanie kadry odpowiedzialnej za tę kwestię. Również osadzeni w swoich wypowiedziach nie zgłaszali uwag do wskazanych oddziaływań, podkreślając niejednokrotnie bogatą ofertę K-O.

11. Zatrudnienie oraz nauczanie

Zgodnie z danymi na dzień 24.09.2013 r. ogółem zatrudnionych było 297 skazanych. Z zatrudnienia odpłatnego korzystało 27 osób, zatrudnionych przez kontrahenta zewnętrznego – (dane usunięto). Z kolei zatrudnionych nieodpłatnie było 270 skazanych w tym: 128 przy pracach porządkowych i pomocniczych wykonywanych na rzecz jednostki, a 142 przy pracach pomocniczych oraz porządkowych na rzecz jednostki organizacyjnej Służby Więziennej, przy pracach publicznych na rzecz organów administracji publicznej oraz przy pracach wykonywanych na cele charytatywne.

Osadzeni w jednostce mogą korzystać również ze szkolenia kursowego. Od początku 2012 r. do dnia 1 września 2013 r. zorganizowano 7 kursów

zawodowych (uprawnienia energetyczne do 1 KV z elementami prac elektromonterskich, malarz-tapeciarz-płytkarz-glazurnik, przerzynka drewna z elementami prac stolarskich, ogrodnik terenów zieleni, technolog robót wykończeniowych), w których łącznie wzięło udział 83 skazanych.

W ZK Krzywianiec nie funkcjonuje szkoła. W dniu wizytacji w szkołach poza terenem jednostki uczyło się 4 mężczyzn i 4 kobiety odbywający karę w zakładzie typu półotwartego i otwartego.

12. Prawo do praktyk religijnych

W działalności duszpasterskiej na terenie Zakładu biorą udział przedstawiciele Kościoła Rzymskokatolickiego, Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Związku Wyznania Świadków Jehowy oraz Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa.

Opieką duszpasterską objęci są nie tylko skazani, którym organizuje się msze św. dwa razy w sobotę, ale również osoby tymczasowo aresztowane, dla których msze św. odbywają się w czwartki. Ponadto kapelan raz w miesiącu odwiedza osadzonych w celach.

Spotkania z przedstawicielami Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego odbywają się według potrzeb zgłaszanych przez osadzonych, zaś spotkania ze Świadkami Jehowy odbywają raz w tygodniu zarówno w formie grupowej, jak i indywidualnej. Przedstawiciele Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej prowadzą swoją działalność w formie cotygodniowych spotkań grupowych.

W jednostce znajduje się ekumeniczna kaplica.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy nie zgłosili uwag w omawianym obszarze.

13. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego*

traktowania albo karania, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

I. Dyrektorowi Zakładu Karnego w Krzywańcu

1. zweryfikowanie zarzutów dotyczących atmosfery panującej na oddziale dla kobiet odbywających karę w warunkach zakładu otwartego;
2. wyeliminowanie nieprawidłowości w sposobie zwracania się przez niektórych funkcjonariuszy do osadzonych;
3. wydawanie decyzji o umieszczeniu w celi monitorowanej wobec wszystkich osadzonych w nich osiedlanych;
4. wyjaśnienie wątpliwości dotyczących skutków niezastosowania się do zaleceń lekarskich dotyczących diety;
5. zapewnienie osadzonym właściwej opieki medycznej, niwelując nieprawidłowości opisane w pkt 9 Raportu oraz zwiększając liczbę etatów lekarskich;
6. zrezygnowanie z praktyki osadzania osób zdrowych w izbach chorych;
7. przeprowadzanie badań lekarskich skazanych pod nieobecność niewykonującego zawodu medycznego funkcjonariusza Służby Więziennej, z wyjątkiem sytuacji, gdy lekarz sobie tego życzy;
8. zamontowanie kamery w przedsionki cel zabezpieczających,
9. rzetelne prowadzenie notatek z zastosowania środków przymusu bezpośredniego;
10. zmianę sposobu informowania osadzonych o sposobie rozpatrzenia skarg, próśb i wniosków, zgodnie z pkt 7 Raportu;
11. pełne zabudowanie kąpoków sanitarnych lub przekształcenie cel mieszkalnych z niezabudowanymi kąpokami sanitarnymi w cele jednoosobowe;
12. dokonanie niezbędnych remontów cel w tzw. „starej części” jednostki;

13. dokonanie przeglądu stanu szczelności okien w tzw. „starej części” Zakładu;
14. wymianę zużytego i zniszczonego sprzętu kwaterunkowego oraz dostosowanie starych łóżek zgodnie ze wskazaniem w pkt 4 Raportu;
15. zapewnienie kontenerów na przechowywanie rzeczy osobistych osadzonych lub wyrażenie zgody na posiadanie toreb podróżnych w celach;
16. wyklejenie folią mleczną szyby w oknie łaźni oddziału III lub zapewnienie intymności osobom z niej korzystającym, w inny sposób;
17. wydzielenie we wszystkich łaźniach odrębnych stanowisk prysznicowych oraz wyposażenie ich w półki na przybory higieniczne;
18. zwiększenie częstotliwości kąpieli osadzonych;
19. wydawanie decyzji o dopuszczeniu oszczędności stawek dziennych żywienia do wysokości 20% zgodnie z przepisami;
20. zwiększenie obsady psychologicznej w dziale penitencjarnym i wychowawczej w dziale terapeutycznym;
21. zapewnienie psychologom superwizji;
22. objęcie funkcjonariuszy SW pracujących w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi szkoleniami wymienionymi w pkt 3 Raportu;
23. uzupełnienie Porządku wewnętrznego o zapis dotyczący widzeń w dni świąteczne i ustawowo wolne od pracy;
24. informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno – oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków ETPCz w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych;
25. uzupełnienie zbiorów biblioteki o „Informatory dla cudzoziemców”;

26. udostępnienie na każdym oddziale adresów instytucji stojących na straży praw człowieka;
27. zamontowanie radiowęzła w oddziale I;
28. rozważenie możliwości demontażu blend;
29. uzupełnienie środków higienicznych w celach zabezpieczających;
30. wyposażenie wszystkich pól spacerowych w ławki i częściowe zadaszenia;
31. zadbanie o estetykę palarni oddziału II.

II. Dyrektorowi Służby Więziennej w Poznaniu

1. Zapewnienie osadzonym przebywającym w Zakładzie Karnym w Krzywańcu właściwej opieki medycznej.
2. przekazanie środków na realizację zaleceń, które wymagają nakładów finansowych (8,11, 12, 14, 17, 18, 20, 21).

Opracował: Marcin Kusy

Za Zespół podpisuje